

УДК 347.465

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.3.15>

ОЧІКУВАННЯ ВІД РІШЕННЯ СУДУ ЯК ВИД МАЙНОВОГО ОЧІКУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Луценко Дмитро Сергійович,
кандидат юридичних наук,
керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «Novels»

Очікування від рішення суду як вид майнового очікування в цивільному праві є складним і багатограним явищем, яке потребує детального аналізу та дослідження. Це поняття охоплює різні аспекти правової теорії та практики, включаючи правову природу, критерії визнання, правові наслідки та механізми захисту майнових очікувань. Ця стаття розкриває ключові аспекти цього питання, включаючи визначення майнових очікувань, їх класифікацію та роль у цивільному процесі.

Майнові очікування від рішення суду можна визначити як законні надії сторін на отримання певного майнового результату від судового процесу. Ці очікування виникають на підставі правових норм та фактів, що обґрунтовують претензії сторін, і вони можуть мати значні економічні та правові наслідки.

Правова природа майнових очікувань залишається предметом дискусій у юридичній науці. Деякі дослідники розглядають їх як суб'єктивні права, що підлягають захисту, тоді як інші вважають їх лише правовими очікуваннями, які не створюють самостійних прав. Визначення правової природи майнових очікувань є ключовим для розуміння їх правового статусу та можливостей захисту.

Критерії визнання майнових очікувань від рішення суду включають наявність законних підстав для очікувань, обґрунтованість претензій та наявність реальних шансів на отримання бажаного результату. Судова практика відіграє важливу роль у визначенні цих критеріїв, формуючи прецеденти та правові позиції, які впливають на стабільність правової системи. Наприклад, у справах про спадкування, очікування на отримання спадкового майна може бути визнане майновим очікуванням, якщо воно базується на законних підставах, таких як заповіт чи рішення суду про визнання спадкоємця.

Правові наслідки визнання майнових очікувань можуть бути різноманітними. Вони можуть включати компенсацію за втрату очікуваних вигод, захист від неправомірних дій інших сторін та забезпечення виконання судових рішень.

Захист майнових очікувань є важливим аспектом цивільного права. Сторони можуть звертатися до суду з метою захисту своїх очікувань, використовуючи різні правові механізми, такі як позови про визнання права, відшкодування збитків, накладення арешту на майно тощо. Ефективний захист майнових очікувань вимагає вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Практичні аспекти реалізації прав на майнові очікування включають вирішення конкретних спорів, застосування правових норм та забезпечення справедливого судочинства. На практиці виникають численні проблеми, такі як правова невизначеність, складність доказування та конфлікти інтересів. Вирішення цих проблем є важливим завданням для забезпечення стабільності та передбачуваності правових відносин.

Узагальнюючи, майнові очікування від рішення суду є важливим елементом цивільного права, що вимагає глибокого наукового дослідження та розробки ефективних правових механізмів для їх захисту. Це сприятиме підвищенню правової культури, захисту прав та інтересів учасників судових процесів та зміцненню правової системи в цілому.

Ключові слова: майнові очікування, цивільне право, рішення суду, оцінка майнових очікувань, захист майнових очікувань, сучасне цивільне законодавство, судова практика.

Lutsenko Dmytro. Expectation from a Court Decision as a Type of Property Expectation in Civil Law

Expectation from a court decision as a type of property expectation in civil law is a complex and multifaceted phenomenon that requires detailed analysis and research. This concept covers various aspects of legal theory and practice, including the legal nature, recognition criteria, legal consequences and mechanisms for the protection of property expectations. This article covers key aspects of this issue, including the definition of property expectations, their classification and role in civil proceedings.

Property expectations from a court decision can be defined as the legitimate hopes of the parties to receive a certain property result from the court process. These expectations arise on the basis of legal norms and facts substantiating the claims of the parties, and they can have significant economic and legal consequences.

The legal nature of property expectations remains a subject of debate in legal science. Some researchers consider them as subjective rights to be protected, while others consider them only as legal expectations that do not create independent rights. Determining the legal nature of property expectations is key to understanding their legal status and opportunities for protection.

The criteria for recognizing property expectations from a court decision include the existence of legal grounds for expectations, the validity of claims, and the existence of real chances of obtaining the desired result. Case law plays an important role in determining these criteria, forming precedents and legal positions that affect the stability of the legal system.

The legal consequences of the recognition of property expectations can be diverse. They may include compensation for loss of expected benefits, protection against wrongdoing by other parties, and enforcement of judgments. For example, if the court recognizes the expectation of receiving compensation for damage caused by an unconscionable act, the property expectation can be ensured by a decision to recover the corresponding amount. Recognition of property expectations also affects the rights and obligations of the parties, determining their legal status and opportunities to protect their interests.

Protection of property expectations is an important aspect of civil law. Parties can go to court to protect their expectations using various legal mechanisms, such as claims for recognition of rights, damages, seizure of property, etc. Effective protection of property expectations requires improvement of legislation and law enforcement practice.

Practical aspects of the realization of rights to property expectations include the resolution of specific disputes, the application of legal norms and the provision of a fair trial. In practice, numerous problems arise, such as legal uncertainty, difficulty of proof, and conflicts of interest. Solving these problems is an important task for ensuring the stability and predictability of legal relations.

Summing up, property expectations from a court decision are an important element of civil law that requires deep scientific research and the development of effective legal mechanisms for their protection. This will contribute to the improvement of legal culture, protection of the rights and interests of participants in court proceedings, and strengthening of the legal system as a whole.

Key words: *property expectations, civil law, court decision, assessment of property expectations, protection of property expectations, modern civil legislation, court practice.*

Очікування від судового рішення є важливим аспектом цивільного права, оскільки воно впливає на багато сфер життя людей, бізнесу та соціальних відносин. У сучасному світі, де юридичні спори стають все більш поширеними і складними, розуміння механізмів формування майнових очікувань від судових рішень набуває особливої актуальності.

Проблема полягає в тому, що традиційні підходи до визначення майнових очікувань від судових рішень не завжди відповідають динамічним змінам у законодавстві і не враховують специфіку сучасних економічних відносин. Крім того, існують

труднощі з точною оцінкою майнових очікувань, особливо у випадках, коли вони пов'язані з майбутнім розвитком подій або невизначеністю результатів судового процесу.

Очікування від судового рішення як вид майнового очікування в цивільному праві стосується ситуації, коли особа має законне право на отримання певних майнових прав або вигод через судове рішення. Це може включати очікування виконання остаточного судового рішення, прийнятого на користь заявника, або реалізацію майнового права, гарантованого міжнародними договорами, такими як

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Правомірне очікування може базуватися на адміністративному акті, прийнятому з порушенням процедури або перевищенням повноважень, за умови, що особа діяла добросовісно, не знала і не могла знати про помилки, допущені адміністративним органом. Це підкреслює важливість принципу "належне урядування", який вимагає від державних органів діяти своєчасно та послідовно, забезпечуючи юридичну визначеність у цивільних правовідносинах, що впливають на майнові інтереси.

У контексті цивільного права, майнове право, яке можна охарактеризувати як "право очікування", є складовою частиною майна як об'єкта цивільних прав. Це обмежене речове право наділяє його власника певними, але не всіма правами щодо майна. Воно підтверджує правомочність власника на отримання права власності на нерухоме майно або інше речове право на відповідне майно в майбутньому, коли виконуються певні, але не всі юридичні передумови, необхідні для набуття речового права [2].

Важливо зазначити, що судові рішення, як правило, не є підставою для виникнення права власності. Відповідно до частини 5 статті 11 Цивільного кодексу України [1], цивільні права можуть виникати з рішення суду лише у випадках, встановлених актами цивільного законодавства. Наприклад, згідно зі статтею 335 ЦКУ, рішенням суду можна передати безхазяйну нерухому річ у комунальну власність. Також, відповідно до статті 376 ЦКУ, право власності на самочинно збудоване нерухоме майно може бути визнане за рішенням суду [3].

Практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) сформулила концепцію «legitimate expectations» (українською — «правомірні очікування»). ЄСПЛ наголошує на необхідності ширшого розуміння терміну майна (possessions), зазначеного у статті 1 Першого Протоколу до Конвенції (ЄКПЛ), під яким розуміються як наявне майно, так і активи, включаючи вимоги, щодо яких заявник може стверджувати про наявність у нього щонайменше «правомірного очікування» ефективного отримання майнового права. Таким

чином, ЄСПЛ визнає, що «правомірне очікування» отримання майна може бути захищене згідно з Європейської конвенції прав людини (далі – ЄКПЛ). Якщо сутністю вимоги особи є її майновий інтерес, то особа може вважатися такою, що має «правомірне очікування», за умови, що в національному праві є достатні підстави для існування такого інтересу. Зокрема, якщо існує судова практика національних судів, яка підтверджує його існування.

В одному з рішень щодо прийнятності скарги ЄСПЛ сформулював критерії розмежування вимог, які не підлягають захисту, від «правомірного очікування». Суд зазначив, що переважне право на придбання нерухомого майна залежить від волі продавця продати. Отже, оскільки покупець не може змусити продавця здійснити продаж, таке переважне право не є майном у розумінні ЄКПЛ і не підлягає захисту. Суд підкреслив, що концепція майна, до якого входять «правомірні очікування», має автономне значення, незалежне від класифікації та критеріїв майна в національному праві. «Правомірне очікування» має включати вимогу, яка є більш істотною та конкретною, ніж просто сподівання, або таку, що залежить від майбутніх невизначених обставин. Вимога вважається майном лише тоді, коли є належне визнання, що вона може отримати примусовий захист [9, с. 73].

На формування концепції «правомірного очікування» певною мірою вплинула англо-американська правова традиція. Без детального занурення в приватноправові витоки цього інституту та їх перехід до публічного права, варто звернути увагу на загальний культурний аспект, що є спільним для як континентальної системи права, так і системи загального права. Ілюстрацією цього є цитата відомого Роско Паунда [10] в нашому непрофесійному перекладі: «Окремо від філософських або метафізичних етичних міркувань особа може мати обґрунтовані очікування, засновані на досвіді або на передумовах цивілізованого суспільства, або на моральних відчуттях спільноти. Деякі з них або всі вони можуть визнаватися та підтримуватися правом, стаючи внаслідок цього більш обґрунтованими».

Українські суди доволі широко використовують поняття «правомірне очікування»

в різних категоріях справ. Однак поєднання концепцій «права очікування» та «правомірних очікувань» було здійснено вперше під час передачі на розгляд Великої палати ВС справи інвестора проти ТОВ «Фірма «Консоль ЛТД». З цього приводу було висловлено думку, що «право очікування» навряд чи є еквівалентом «правомірних очікувань», захищених ЄКПЛ. Наводився аргумент, що законні очікування є елементом захисту приватного майнового інтересу виключно від свавільного втручання держави, і цей інститут не може автоматично переноситися на взаємовідносини між приватними особами. Це цікава позиція для дискусії, але вона не віднайшла свого підтвердження ні в рішеннях ЄСПЛ, ні в доктрині сучасного правозастосування.

Важко однозначно відповісти на питання про те, чи слід обмежувати можливість захисту «правомірних очікувань» лише випадками свавільного втручання держави. На нашу думку, захисту потребує також ситуація, коли держава уникає свого обов'язку забезпечити право мирно володіти майном, до складу якого входять як «правомірні очікування», так і «право очікування».

У контексті справ інвесторів у будівництво забезпечення права мирно володіти майном у публічно-правовій площині (тобто з огляду на обов'язок держави відповідно до ЄКПЛ забезпечити право на мирне володіння майном) полягає у двох аспектах:

До створення речі (завершення будівництва та прийняття об'єкта в експлуатацію) держава має забезпечити ефективний судовий захист наявного в інвестора права очікування від посягань третіх осіб, зокрема шляхом визнання права очікування, якщо такий спосіб захисту відповідає потребам набувача щодо забезпечення мирного володіння його майном і в майбутньому набуття створеної речі.

Після створення речі держава має створити ефективний механізм, що дозволить реалізувати право очікування, зареєструвавши право власності на очікуване майно.

Варто зазначити, що обидва аспекти передбачають активну роль держави, за відсутності якої правоочікувач не може

ефективно набути право власності на майно, що будується. Ці відносини, особливо при будівництві житла, не є суто приватноправовими, оскільки держава регулює будівельну діяльність, встановлює правила інвестування в будівництво та забезпечує реєстрацію права власності [6].

Згідно правової позиції сформованої в рішенні Верховного Суду України від 30 січня 2013 року в справі за номером 6-168цс12, майнове право визначено як «право очікування». Це означає, що воно є частиною майна як об'єкта цивільних прав. Майнове право представляє собою обмежене речове право, яке надає власнику певні, але не усі права власника майна. Воно дозволяє власникові очікувати отримання права власності на нерухомість або іншого речового права на певне майно в майбутньому.

Це тлумачення майнового права було підтверджено у ряді інших рішень Верховного Суду України, зокрема у справах № 6-36цс13 (15 травня 2013 року), № 6-51цс13 (04 вересня 2013 року), № 6-318цс15 (24 червня 2015 року) та інших. Ці рішення підкреслюють важливість майнових прав як механізму забезпечення законних очікувань громадян щодо їхнього майна та можливості реалізації цих прав.

Таким чином, визначення майнового права як права очікування та встановлення повноважень власників таких прав сприяють забезпеченню юридичної безпеки громадян у відносинах з майном, гарантуючи, що вони зможуть законно реалізувати свої права на майно [5].

У Постанові Верховного Суду України в справі №531/1443/20 від 25 травня 2022 року було висунуто висновки щодо того, як слід розуміти та застосовувати поняття «правомірного очікування» при захисті речових прав. Суд наголосив, що цей процес повинен відбуватися з урахуванням положень 1-го Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції). Важливою є також відповідність процесу застосуванню принципів верховенства права, зокрема, правової передбачуваності та правової визначеності. Це означає, що будь-які обмеження основних прав людини повинні бути передбачуваними та чітко визначеними в правовій системі, не

допускаючи непередбачуваності в їхньому застосуванні.

Правомірне очікування, таким чином, означає, що особи, діючи відповідно до норм права, мають право очікувати, що їхні дії будуть захищені законом, і що вони зможуть реалізувати свої права на основі чинного законодавства. Цей підхід схожий на позицію, яку займає Конституційний Суд України, що підкреслює важливість передбачуваності та визначеності правового регулювання для захисту законних очікувань громадян.

Верховний Суд України, звертаючись до практики Європейського суду з прав людини, розширює розуміння майна, виходячи не тільки з традиційного визначення власності на матеріальні блага, але й включає в нього інші права та інтереси, які можна вважати «активами», надаючи їм статус майна. Таким чином, «правомірні очікування» також можуть стати об'єктами права власності та отримувати відповідний правовий захист [4, с. 69-70].

Обмеження часового періоду для реалізації права очікування від рішення суду залежить від конкретних обставин кожного випадку та норм цивільного процесуального права країни, в якій відбувається судовий процес. Зазвичай, судові рішення повинні бути виконані у встановлені законом термінами. Однак у деяких країнах існують специфічні обмеження, наприклад, щодо давності. Ці обмеження визначають, протягом якого періоду особа може вимагати виконання свого майнового права після отримання судового рішення.

Даний факт, не прямо стосується обмежень часового періоду для реалізації права очікування від рішення суду, але вона підкреслює важливість ефективного тайм-менеджменту в судовій системі та використання сучасних технологій для моніторингу та оптимізації судових процесів. Зокрема, це може включати використання електронних систем управління справами, інформаційних панелей для моніторингу тривалості судових проваджень та стандартизованих електронних шаблонів для складання судових рішень, що допомагають забезпечити швидке та ефективне їх виконання.

Існують винятки, коли судові рішення не має бути виконано протягом встановле-

ного законом терміну. Наприклад, інститут повороту виконання рішення суду у цивільній справі, який передбачає повернення стороні виконавчого провадження в попереднє становище через скасування правової підстави для виконання рішення. Цей інститут спрямований на відновлення порушених прав особи та захист цих прав у разі отримання стягувачем неналежно стягненого майна.

Додатково, згідно зі статтею 1212 Цивільного кодексу України, особа, яка незаконно набула майно або зберегла його за рахунок іншої особи (потерпілого), зобов'язана повернути це майно. Обов'язок повернути майно виникає, навіть якщо правова підстава, на якій воно було набуто, відпала [7].

Таким чином, очікування від рішення суду як вид майнового очікування в цивільному праві відображає необхідність захисту майнових прав осіб та забезпечення їх можливості ефективно використовувати ці права відповідно до закону та міжнародних зобов'язань держави.

Висновки.

На основі проведеного аналізу можна сформулювати висновки, що підкреслюють необхідність удосконалення правових доктрин і судової практики для забезпечення належного захисту та ефективної реалізації майнових очікувань, що виникають із судових рішень у цивільному праві.

Поняття очікування від судового рішення є важливим елементом цивільного права, що впливає на різні аспекти життя людей, бізнес-операції та соціальні відносини. Воно підкреслює необхідність юридичної визначеності та передбачуваності в цивільних взаємодіях, особливо в умовах складних і динамічних правових спорів.

Очікування від судового рішення як вид майнового очікування стосується ситуацій, коли особа має законне право на отримання певних майнових прав або вигод через судові рішення. Це включає очікування на виконання остаточного судового рішення або реалізацію прав, гарантованих міжнародними договорами, такими як Європейська конвенція з прав людини.

В той же час принцип «правомірних очікувань», розроблений Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), перед-

бачає ширше розуміння поняття майна, що включає як матеріальні активи, так і вимоги, за якими особи можуть стверджувати наявність «правомірного очікування» отримання майнового права. Цей принцип є критичним для забезпечення юридичної визначеності та захисту майнових інтересів від свавільних дій.

Українські суди все більше включають поняття «правомірних очікувань» у різні категорії справ. Проте, розмежування між «правом очікування» та «правомірними

очікуваннями» залишається складним до правозастосування. Ефективний захист цих очікувань вимагає активної участі держави, особливо в створенні механізмів для реалізації та реєстрації майнових прав після судових рішень. Визнання та захист цих прав є важливими для підтримання правової безпеки та виконання міжнародних зобов'язань держави, а отже потребує прямого правового регулювання на рівні кодифікованого нормативного документу в українському законодавстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Верховна Рада України. Офіційний сайт*. Дата оновлення : 27.04.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2021 року у справі № 910/11702/18. *Судова влада України*. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat_kgs_vs/2021_04_13_910_11702_18
3. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ : Лист Верховного Суду України від 01.07.2013. *Ліга 360*. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00069>
4. Бесага І. В. Методологічне значення категорії «правомірного очікування» Вернера Майхофера для судової практики Верховного Суду. *Філософія права і загальна теорія права*. 2022. № 1. С. 67–79.
5. Визнання майнових прав на об'єкт незавершеного будівництва. *Адвокат Морозов Євген Олександрович*. URL : <https://alibi.dp.ua/2327-viznannya-majnovikh-prav-na-ob-ekt-nezavershenogo-budivnitstva>
6. Кисіль В. Право очікування: транскрипції змісту. *Юридична газета онлайн*. 12.02.2019. № 7 (661). URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/neruhomist-ta-budivnictvo/pravo-ochikuvannya-transkripciyi-zmistu.html>
7. Поворот виконання рішення суду у цивільній справі. *Безоплатна правнича допомога*. URL : <http://surl.li/uczpj>
8. Пояснювальна записка до контрольного переліку показників тайм менеджменту. м. Страсбург, 16 червня 2023 року. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/mign_standart/2023_06_30_pojasnen_kontr_perelik
9. Сліпченко С. О. Поняття законних очікувань як різновиду майна. *Форум Права*. 2020. № 62 (3). С. 66–76.
10. Pound R. *Jurisprudence*. Part I. Clark, N.J.: The Lawbook Exchange, Ltd., 1959. 3258 p.